

Zaniklý svět Rychlých šípů

10. 1. 2010 19:50 - [Radek Mikuláš](#)

reklama

Dříve šly děti po příchodu ze školy obvykle samy ven. Doba se však změnila a rodiče dnes řeší otázku, jak svým ratolestem zajistit dostatek pohybu. Dětem ale nehrozí jen obezita. Podstatné je, že přišly o možnost prozkoumávat svět bez dohledu dospělých.

V pátek večer mi volá máma, potřebuje probrat pár věcí odpovídajících jejímu již pozeňnanému věku. Odpovídám, že nemám čas. Zítra jedu s dcerami na závody v rychlobruslení a je kolem toho docela dusná atmosféra. „*A co blbnete, musí to být?*“ ptá se máma. Odpovídám, že musí, a krátce nato rozhovor končíme. Až dodatečně mě napadá, že od jízlivě položené otázky by se mohlo odvinout docela vážné zamyšlení.

Sportování mých dětí mi začalo připadat důležité, když byly posazeny do školních lavic a manželka nastoupila do zaměstnání. Při tělocviku či různých pohybových kroužcích zajišťovaných školou toho dcery moc nenaběhaly. Jejich cesta ze školy vedla v horším případě k televizoru, v lepším ke knížce, časopisu nebo počítači. Nostalgicky jsem vzpomínal na společenské normy, které ve výchově dětí platily ještě v 70. a 80. letech minulého století (a v určité formě i řadu století předtím). Děti přišly ze školy či z družiny a šly automaticky VEN. Mohlo to být na kolech, s fotbalovým míčem nebo jen tak pěšky, hledat nějakou příležitost k povyražení a objevovat tak bez doslovného návodu svět kolem. Byly to v průměru dvě hodiny denně souvislé fyzické námahy. V úmyslně resp. mimoděk karikaturní podobě zachytili tento zaniklý svět například Miroslav Švandrlík v Neuvěřitelných příbězích žáků Kopyta a Mňouka a Jaroslav Foglar v Rychlých šípech. Zdánlivě banální literatura je už dnes cenným dokumentem něčeho, co se nevrátí.

S touto průpravou jsem mohl v jednadvaceti letech zvládnout techniku jednoho z vytrvalostních sportů a pár let se mu na slušné úrovni věnovat. Dnešní závodně sportující děti nemají pohybu víc, než měl tenkrát skoro každý. Ale nejde jen o pohyb. Úspěchy „uliční výchovy“ čekaly na své zhodnocení léta – vysvědčením byla mimo jiné schopnost slušně jednat s okolím, řešit běžné životní situace a vyhledávat přiměřené partnery ke společným aktivitám. Samozřejmě i za mého dětství existovali tátové, kteří honili syny do hokeje nebo dcery do tenisu, představovali však spíš výjimku, okrajový jev.

Dostatek fyzického pohybu dětských part nestál společnost skoro žádné prostředky. Děti se spokojily s neudržovanými plácky, lesíky, staveništi (stavělo se na jednom místě pět i deset let!), parky a vedlejšími ulicemi. Ani rodiče nemuseli mnoho investovat.

Volejte policii

Společenské normy se od té doby změnily. Jít „ven“, tedy ve městech většinou „na ulici“, už není běžné a rodiče, kteří to svým dětem dovolí, se vystavují podezření (do značné míry oprávněnému), že k výchově potomka nepřistupují zodpovědně.

Těžko zde odkrýt všechny příčiny této proměny, je jich celá řada. Nabídka pasivní zábavy je

dnes bohatší a děti často ani nenapadne, že by mohly „létat po ulici“. Sílí společenský tlak na rodiče, aby se „věnovali dětem“, čímž se ovšem míní často pouze jejich fyzické bezpečí. Zvyšuje se riziko úrazů při dopravních nehodách. Mizejí „území nikoho“ a méně je i dětí samých, hlavně na vesnici, mají k sobě dál. Na venkově se také zmenšil počet

škol, dojíždí se a spolužáci nemohou odpoledne vyrazit za společnou zábavou. Někdy děti nechodí ven také prostě proto, že se bojí svých vrstevníků, part a skupin, ke kterým nepatří.

Ve městech se často rezignovalo na stav okolí domů. Vnitřek městských bloků býval prostorem pro děti, dnes tu však často najdeme otřesné prostředí, kam se člověk bojí vkročit. Lidé také bývají ostražitější – při pouhém pokusu zdokumentovat vnitřek bloku, ve kterém bydlím, na mě málem zavolali policii. Vznikají hřiště, ale ta jsou většinou buď pro malé děti s rodiči, nebo pro adrenalinové vyžití teenagerů.

Společnost je posedlá kontrolou. Skupina dětí na ulici je dnes podezřelým jevem i na malém městě – obzvláště za soumraku v parku – a dospělí v ní vidí ohrožení vlastní bezpečnosti. Kriminoložky Milada Martinková a Alena Marešová z pražského Institutu pro kriminologii a sociální prevenci přitom shodně upozorňují, že drsné prostředí ulice vytváříme nechtěně všichni. Tak nečitelné a nevládné dosud nikdy nebylo. Ani dospělí dnes na ulici nepobývají déle, než musejí; dříve pořád někdo koukal z okna, na ulicích se žilo, posedávalo, hrálo a povídalo. Dnes je tu mnohdy „divné mrtvo“.

Nedostatek pohybu venku může mít nepříjemné důsledky. Kardiolog Michael Aschermann uvádí, že za posledních patnáct let klesl průměrný věk nemocných, kteří dostanou první infarkt, z 63 na 49 let. Podle Aschermanna je pro udržení dobré kondice ideální vyvíjet přiměřenou tělesnou aktivitu 30 minut každý den. Za přijatelné řešení se považuje také fyzická námaha čtyřikrát týdně po dobu delší než půl hodiny. Statistiky (viz rámeček) však ukazují, že jen zhruba pětina dětí a mladistvých toto dodržuje.

Další následky rozebírá ve svých textech publicistka **Eva Labusová** (www.evalabusova.cz). Nedostatek pohybu a kontaktu s přírodou může vést ke snížené imunitě, omezené pohyblivosti a obezitě. Způsobuje však také menší schopnost improvizace a klesá kvůli němu manuální zručnost. Americký autor literatury faktu Richard Louv ve svých knihách ukazuje, že izolace od přírodního prostředí se může projevit i nárůstem počtu onemocnění depresí, mentální anorexií a workoholismem. Uvádí také, že aby měl pohyb dětí v přírodě příznivý vliv na schopnost sebereflexe a na relaxaci, nesmí být přímo organizován dospělými. Dětská psychologové toto všechno potvrzují.

Dříve pouliční svět dětí organizován většinou nebyl. Je zajímavé si uvědomit, že v Rychlých šípech vystupují dospělí lidé jen úplně okrajově – buď jako „hodní strýčkové“, kteří občas projeví vůči dětem velkorysost, nebo jako devianti a tyraní. Je to karikatura, ale náš dětský svět se s tím dospělým opravdu skoro dokonale míjel.

Sport jako východisko

Dnešní sport je drahý a má svá další úskalí, vystavuje například děti jednostranné zátěži a klade malý důraz na regeneraci a relaxaci. Odmítnout ho ale znamená přihlížet tomu, že děti mají daleko méně pohybu, než mělo lidstvo více než 99 procent doby své existence.

Sportovní trenéři jsou často do určité míry altruisté, ale vše zařídít nemohou a shánění sponzorů je stále těžší. Sportování dětí stojí proto rodiče kromě peněz i čas, který vyžaduje doprava a doprovod na závody, občasná účast na trénincích a podobně. Chtě nechtě je rodič zatažen do soutěže o výsledky svých dětí, stačí k tomu pár mimořádně ambiciózních rodičů nebo „přísný“ trenér. Přístup se trochu liší disciplínu od disciplíny, oddíl od oddílu. V zásadě asi platí, že tam, kde je ke sportování potřeba drahé nářadí či herní plocha, tlak na výkon vzrůstá. Pokud se na dráze pohybuje někdo, o kom je jasné, že to „nikam nedotáhne“, nemohou v tu chvíli trénovat jiní. Jinde, třeba v přespolním či orientačním běhu, si sportovci navzájem nepřekážejí, vybavení není drahé a soutěživost nebývá tak vybičovaná.

V sobotu ráno odjíždíme na dvoudenní závody. Vidím tu více zklamaných a plačících dětí než těch šťastných. Občas zaslechnu hádku mezi rodiči a dětmi či trenéry nebo opravdu ošklivé pošťuchování mezi dětmi, byť jsou třeba z jednoho oddílu. Atmosféra je dost stresující. Dcery přesto neodjíždějí úplně zklamané, závody se jim povedly. Tu mladší minuly zdravotní problémy, které ji v poslední době trápí, starší se dlouho drží závodnic z evropské špičky; když přijde v závěru závodu vyřazovací fáze, odpadá jako první, ale doprovází ji potlesk celého stadionu. Protentokrát tedy snad nebude vzpomínat ve zlém.

Rozvolňování autority

S dětmi nelze experimentovat a názory odborníků na problémy, které se jich týkají, jsou často jen hypotézami, tvorbou schémat a příběhů, které by co nejlépe dokumentovaly a vysvětlovaly stav věcí. Proč se svět pouličních plácků a neorganizovaných lumpáren stal víceméně minulostí? Změnily se snad samotné děti? Základní tón mých diskusí s odborníky – dětskými psychology a sociology – byl vesměs stejný: dnešní děti nejsou horší, než byli jejich rodiče, ale nemají to vůbec jednoduché.

Kriminoložky Martinková a Marešová říkají, že vyslovených grázlů je dnes mezi dětmi relativně málo, stejně jako tomu bylo v minulosti. Jsme však svědky procesu, který lze (ne však zcela výstižně) označit jako postupné rozvolňování autority. Probíhá již možná dvě stě let a má značnou setrvačnost, střídání politických režimů v Čechách a na Moravě ve 20. století ho podstatněji neovlivnilo. Jeho rychlost je dána střídáním generací.

Generaci, která dozrávala v 60. a 70. letech minulého století, vychovávali rodiče (a v míře dnes neobvyklé i prarodiče), jejichž základní postoje byly ukotveny hlouběji v minulosti. Vzpomínám si, že při prázdninových pobytech u dědy na vesnici bylo pro mě a bratra nemyslitelné mluvit před prarodiči sprostě. Rodiče byli o poznání benevolentnější, ale sprostá slova netolerovali ani oni. Dnes jsou často běžná doma i ve škole a dospělým to v podstatě ani nestojí za konflikt.

Vulgarismy jsou jen jedním, možná nejbanálnějším projevem nechuti uznat autoritu dospělých. V 50. a ještě i v 70. letech minulého století reagovala většina dětí na napomenutí jakéhokoli dospělého tím, že výtky uposlechl; eventuálně celá parta odešla či utekla. Dnes si napomínající dospělý koleduje nejspíše o břitkou slovní odpověď ze strany dětí.

Výzkumy ukazují, že již ani rodina (od politických elit se dal v dobách totalitních režimů očekávat jedině pravý opak) nevytváří pro děti a mladistvé dostatečně silnou představu, jaké chování pokládá společnost za pozitivní. Cosi se všeobecně deklaruje (ve škole, v médiích, doma), ale společnost takto formálně nastíněné pozitivní jednání nepodporuje ani neodměňuje, spíše věnuje pozornost těm, kteří nějak vybočují – až do deviace.

Z diskusí s mládeží, kterou kriminoložky vedly, vyplynulo, že by se docela ráda s něčím ztotožnila – znamená to, že proces „rozvolňování autority“ se již vyčerpal? Momentálně však děti jen velmi neostře vnímají meze, kam až mohou ve svém chování zajít. Za této situace nelze asi spoléhat na relativně bezproblémovou „samoorganizaci“ dětského života ve volném čase, a obavy rodičů nechat dětem více volnosti jsou už jen proto opodstatněné.

Chodit ven za našeho dětství také nebylo vždy idylické a nelze to líčit jen v růžovém světle. Potíže vznikaly, třeba když jsme potkali partu starších kluků. V Braníku a Podolí jedna taková byla, šéfoval jí o dva roky starší hromotluk s nádherným příjmením Krchov (opravdu se nejednalo o přezdívku). Když odchytili partičku mladších kluků, hodinku či dvě je nutili dělat různé nepředloženosti, třeba věci, kterých jsme se my mladší báli. Taková mírná, někdy asi i ošklivá šikana, ale málokdy to bylo opravdu nebezpečné (nepamatuji si, že by opravdu někomu ublížili či něco většího rozbili).

Měli jsme strach i tehdy, když jsme dělali něco víceméně zakázaného, ať už ten zákaz vycházel z rozumných nebo z malicherných příčin. Nebo jsme se pohádali mezi sebou. Ale byl to náš vlastní svět. Dnešním dětem se snažíme šéfovat my, jejich rodiče, trenéři... Říkáme jim, co mají dělat, chválíme je a nadáváme. Učíme je prát se o skutečný, viditelný, jasně měřitelný úspěch, o který pouličními partám našeho mládí většinou nešlo nebo jen velmi zprostředkovaně. Stresujeme je i sebe – a výsledek? Ten ukáže až čas.

JEDNOU TÝDNĚ A DOST

Sportovní aktivity dětí a mládeže jsou v České republice poměrně důkladně statisticky podchyceny, zejména na fakultách tělesné výchovy. Studie Pavlína Drábové (https://www.stag.utb.cz/apps/stag/dipfile/index.php?download_this_unauthorized=10849) například uvádí, že ze skupiny respondentů ve věku od 15 do 20 let cvičilo v Praze pravidelně 65 procent dotazovaných, nepravidelně 20 procent a prakticky vůbec ne 15 procent. Letošní výzkum v Olomouci ukázal, že jako pravidelný a aktivní hodnotí svůj sportovní program 34 procent mladistvých, jako nepravidelný 56 procent a jako zanedbatelný 10 procent. Z poznatků téže autorky na druhé straně vyplývá, že častěji než třikrát týdně sportuje pouze pětina respondentů, takže mnozí z dotazovaných hodnotí svoji fyzickou aktivitu příliš optimisticky.

Poznatky potvrzuje také Irena Slepíčková z pražské Fakulty tělesné výchovy a sportu UK, mimo jiné autorka knížky Sport a volný čas. Problémem podle ní je, že stále více dětí a mladistvých pokládá za pravidelné sportování i návštěvu pohybového kroužku jednou týdně. Statistiky obtížně podchycují pohyb mimo organizovaný sport – počínaje například používáním hromadné dopravy na cestě do školy (na vzdálenost, kde by dřívější generace ani nenapadlo „se vozit“). Studií zohledňujících i tyto faktory je velmi málo a nejsou zatím uspokojivě shrnuty.

Pozoruhodné je, že čeští sociologové o souborech dat shromážděných na fakultách tělesné výchovy nevědí. V zemích západní Evropy přitom již dávno probíhá diskuse napříč obory, rozvíjí se tu specifický obor sociologie sportu.

Autor je spolupracovníkem redakce.

